

УДК 821.112.2-6.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-3-22>

Оксана СВИРИДЕНКО,

orcid.org/0000-0001-9287-5768

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Київська область, Україна) o.svyrydenko@ukr.net*

ЛІТЕРАТУРНЕ ПИТАННЯ В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ Г. БЮХНЕРА

У статті зазначається, що, починаючи з 90-х років минулого століття, з'являється низка ґрунтовних досліджень, в яких здійснено спробу багатоаспектного аналізу письменницького епістолярію. Частина цих досліджень присвячена епістолярним доробкам окремих митців чи окремим явищам у національній епістолярній традиції. У цьому контексті вирізняються наукові студії, в яких здійснено спробу цілісного розгляду епістолярного жанру в українській літературі. Тобто маємо ґрунтовні дослідження, які у своїй сукупності цілісно прописують історію та специфіку письменницького листування в Україні. Водночас стверджується, що дослідники фактично обходять увагою західноєвропейську епістолярну традицію. Це стосується, зокрема, й епістолярію Г. Бюхнера, який дотепер не перекладений українською мовою і не простудійований вітчизняними літературознавцями. Мета статті – проаналізувати літературне питання в епістолярному дискурсі Г. Бюхнера. Г. Бюхнер у дослідженні постає як непересічний німецький поет, прозаїк та драматург, трактується як «герой не свого часу». Наголошується, що він мислив настільки революційно, що виявився куди ближчим читачам століття XX, аніж XIX. Підтвердженням цього є епістолярій митця. Крізь призму епістолярної спадщини творчість Г. Бюхнера тлумачиться як така, що мала вплив на подальший розвиток європейської літератури, зокрема на творчість натуралістів і неоромантиків; німецьких експресіоністів, представників «театру абсурду». У листах письменника, як і в його художньому доробку, громадянський пафос поєднується з тверезою логікою думки, романтичний культ героя постає у нього як культ громадянської жертовності. Г. Бюхнер сміливо заперечив німецький романтизм. Водночас він, як свідчить епістолярій, високо ставив домінування національного начала в романтичній літературі. Епістолярна спадщина підтверджує, що водночас митець був далеким від представників угруповання «Молода Німеччина», які на перший план ставили злободенність та публіцистичність літератури. Листи демонструють скептицизм Г. Бюхнера стосовно спроб «актуалізувати» літературу і з її допомогою вплинути на суспільне життя.

Ключові слова: лист, епістолярна спадщина, літературне питання.

Oksana SVYRYDENKO,

orcid.org/0000-0001-9287-5768

*Doctor of Philology, Associate Professor,
Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature and Teaching Methods
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav
(Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine) o.svyrydenko@ukr.net*

LITERARY QUESTION IN G. BUCHNER'S EPISTOLAR DISCOURSE

The article notes that since the 1990's, a number of in-depth studies have emerged that have attempted a multifaceted analysis of the writer's epistolary. Part of this research is devoted to the epistolary works of individual artists or individual phenomena in the national epistolary tradition. In this context, scientific studies stand out, in which an attempt is made to comprehensively consider the epistolary genre in Ukrainian literature. That is, we have thorough research, which together prescribe the history and specifics of literary correspondence in Ukraine. At the same time, it is argued that researchers are in fact ignoring the Western European epistolary tradition. This applies, in particular, to G. Buchner's epistolary, which has not yet been translated into Ukrainian and has not been studied by domestic literary critics. The purpose of the article is to analyze the literary question in the epistolary discourse of G. Buchner. G. Buchner in the study appears as an outstanding German poet, novelist and playwright, is treated as a "hero of the wrong time". It is noted that he thought so revolutionary that he was much closer to the readers of the twentieth century than the nineteenth. Proof of this is the epistolary of the artist. Through the prism of epistolary heritage, Buchner's work is interpreted as having an impact on the further development of European literature, in particular on the work of naturalists and neo-romantics; German expressionists, representatives of the "theater of the absurd". In the letters of the writer, as well as in his work, civic pathos is combined with sober logic of thought, the romantic cult of the hero appears to him as a cult of civic sacrifice. G. Buchner boldly denied German romanticism. At the same time, according to the epistolary, he highly valued the dominance of the national principle in romantic literature. The epistolary legacy confirms that at the same time the artist was far from the representatives of the "Young Germany" group, who put the topicality and publicity of literature in the forefront. The letters demonstrate Buchner's skepticism about attempts to "actualize" literature and use it to influence public life.

Key words: letter, epistolary legacy, literary question.

Постановка проблеми. Георг Бюхнер (1813–1837) – відомий німецький поет та драматург, «герой не свого часу», як його часто називають сучасні критики. Сучасник Й. В. Гете і Г. Гейне, він мислив настільки революційно, що виявився куди ближчим читачам століття ХХ, аніж ХІХ. У ХХ столітті його було проголошено невизнаним генієм, пророком від літератури, чие ім'я носить найпрестижніша в Німеччині літературна премія. Творчість Г. Бюхнера мала вплив на подальший розвиток європейської літератури, зокрема на творчість натуралістів і неоромантиків, надто таких митців, як Ф. Ведекінд, Г. Гауптман, Б. Брехт; німецьких експресіоністів, представників «театру абсурду» (насамперед А. Адамова та Е. Йонеско).

Він був сином лікаря, братом лікаря та натураліста Людвіга Бюхнера. Г. Бюхнер навчався в університетах міст Страсбурга та Гіссена, де вивчав природничі науки і практичну медицину. Г. Бюхнер відомий як автор памфлету «Der Hessische Landbote», що містив крамольний епіграф: «Мир – хатам, війна – палацам». За створення цього політичного памфлету його розшукувала поліція. У 1834 році Г. Бюхнер брав активну участь у революційному повстанні в місті Гіссен, де за зразком французьких революційних гуртків заснував «Товариство прав людини». У 1835 році він втік до Страсбурга, щоб врятуватися від арешту. У Страсбурзі він взявся за вивчення нової філософії, насамперед Декарта та Спінози. У цей же час Г. Бюхнер працював над дослідженням «Про нервову систему карася-вусача». У травні 1835 року за матеріалами свого дослідження він виступив із доповіддю у страсбурзькому Природничо-науковому товаристві й був обраний членом-кореспондентом товариства. У цьому ж році його робота була опублікована, а в листопаді 1835 року Г. Бюхнер отримав повідомлення з Цюриха, що філософський факультет Цюрихського університету має намір присвоїти йому за це дослідження ступінь доктора філософських наук (ступінь було присвоєно в серпні 1836 року). У листі до рідних про цей період свого життя Г. Бюхнер писав так: «Из Швейцарии я получил очень приятные вести. Возможно, что еще до Нового года мне будет присвоена степень доктора наук на философском факультете Цюрихского университета; в этом случае я смогу со следующей весны, после пасхи, начать чтение лекций. В двадцать два года от человека вряд ли можно требовать большего...» (Бюхнер, 1972: 303). Біографи Г. Бюхнера підтверджують, що з нього міг «вирости» непересічний учений. У жовтні 1836 року Г. Бюхнер прибув до

Цюриха. Тут він отримує дозвіл на читання лекцій. Проте 19 лютого 1837 року, фактично відразу після початку читання свого курсу порівняльної анатомії, Г. Бюхнер помирає від епідемічного висипного тифу.

Г. Бюхнер відомий як автор лише трьох драматичних творів. Перед останньою мандрівкою до Страсбурга він створив у Дармштадті впродовж кількох тижнів драму «Смерть Дантона» (1835), яка вважається одним з перших зразків сучасної драми. У Страсбурзі Г. Бюхнер здійснив переклад п'єс В. Гюго «Лукреція Борджія» та «Марія Тюдор» (1835). У рукописах, окрім філософських робіт і фрагментів поетичних творів, митець залишив комедію «Леонс та Лена» (опублікована у 1839 році), яка сповнена дотепів, гостроти та різкої іронії, а також фрагменти повісті «Ленц» (1835) про німецького письменника Я. Ленца, який був представником руху «Буря і натиск». Вершинним твором Г. Бюхнера називають п'єсу «Войцек» (1837). Поетична спадщина митця була видана його братом під заголовком «Nachgelassene Schriften» (1850).

Але як письменник Г. Бюхнер був забутий на тривалий час. Поверненню літератора до читача сприяло критичне видання всіх творів Г. Бюхнера («Sämtliche Werke und handschriftlicher Nachlass», 1879, Франкфурт-на-Майні) з біографією, яка була написана австрійським митцем Карлом-Емілем Французом.

Уперше деякі листи Г. Бюхнера були опубліковані в 1850 році в першому виданні його творів. Повне зібрання листів, які (а насамперед ті, що були адресовані рідним та нареченій) збереглися лише в уривках, було опубліковане в другому виданні творів Г. Бюхнера у 1879 році.

Аналіз досліджень. Починаючи з 90-х років минулого століття, з'являється низка ґрунтовних досліджень, в яких здійснено спробу багатоаспектного аналізу письменницького епістолярію. Частина цих досліджень (маємо на увазі праці І. Григоренко, Т. Заболотної, М. Пангелової, І. Котяш та ін.) присвячена епістолярним доробкам окремих митців (йдеться про П. Мирного, І. Франка, С. Черкасенка, В. Винниченка, У. Самчука та ін.) чи окремим явищам (наприклад, вивчення епістолярної літературної критики, яке здійснила Л. Вашків) у національній епістолярній традиції. У цьому контексті вирізняються наукові студії, в яких здійснено спробу цілісного розгляду епістолярного жанру в українській літературі. Мовиться про дисертації М. Назарука, В. Кузьменка, Г. Мазохи, А. Ільків. Тобто маємо ґрунтовні дослідження, які у своїй сукупності цілісно

прописують історію і специфіку письменницького листування в Україні. При цьому дослідники фактично обходять увагою західноєвропейську епістолярну традицію. Це стосується, зокрема, й епістолярю Г. Бюхнера, який дотепер не перекладений українською мовою і не простудійований вітчизняними літературознавцями, що й зумовило вибір теми запропонованого дослідження.

Мета статті – проаналізувати літературне питання в епістолярному дискурсі Г. Бюхнера.

Виклад основного матеріалу. Епоху, до якої Г. Бюхнер увійшов як письменник (драма «Смерть Дантона» з'явилася в 1835 році), К. Гуцков поіменував «проміжним часом»; інший німецький письменник, сучасник Г. Бюхнера К. Immerman, назвав її «епохою послідків». Обидва ці визначення, як легко помітити, у тлумаченні епохи виходять не з її власних внутрішніх характеристик, вони підкреслено відносні. Прагнучи вказати на найбільш характерні риси свого часу, вони теж відсилають нас назад, до певного попереднього етапу. Йдеться про етап романтичний.

Ця атмосфера ще зберігала свою привабливу силу в пору дитинства та юності Г. Бюхнера. У Дармштадтській гімназії (він вступив до неї в 1825 році) Г. Бюхнер читав передромантичних «бурхливих геніїв» – поетів «Бурі та натиску» – і геніїв романтичних, сам дотримувався всіх крайнощів романтизму – складав меланхолічні елегії, оспівуючи руїни старовинних замків, записував свої роздуми на полях твору, що трактує проблему самогубства. Але іноді раптом у розпливчасті юнацькі мрії вривався чіткий і сильний звук, провісник власне бюхнерівського голосу: у шкільному творі про Катона Утичного (1830) пафос громадянськості поєднується з тверезою, хоча ще й дещо незграбною логікою думки, вже тут відчувається, що цьому поетові дано у спадок «вітійства грізний дар», що романтичний культ героя постає в нього як культ громадянської жертвовності.

Окрім романтичного, крізь душу вразливого юнака йшов також інший струмінь. Коли Г. Бюхнер слідом за своїми вчителями-романтиками починає студіювати В. Шекспіра, він не тільки захоплюється поезією високих пристрасстей, а й значно серйозніше сприймає демократичний, плебейський елемент шекспірівської драми. Культ В. Шекспіра фігурує і в листах митця. «Бедняга Шекспир был писец по профессии, работал целый день и мог сочинять только ночью, а я, недостойный завязать ему шнурки на башмаках, живу гораздо лучше...» (Бюхнер, 1972: 319), – писав Г. Бюхнер у листі від 20 січня 1837 року з Цюриха.

Дослідження Й. Г. Гердера і романтиків у царині фольклору також вражають Г. Бюхнера. Але й народну творчість він сприймає не розумом філософа і не чуттям естета, а серцем громадянина. Коли він пізніше стане створювати для своїх драм супровід із народних пісень, йому будуть згадуватися пісні переважно трагічні, що йдуть не від патріархальних «поселян», а від страждених трудівників, які потом і кров'ю поливають чужу землю.

«Земне тяжіння» від початку нейтралізувало в Г. Бюхнерові романтичне відштовхування від дійсності. Однолітки згадували згодом, що йому не подобався Ф. Шиллер – він здавався надто риторичним, пишномовним. Цей імпульс тверезості, реалістичності йшов до нього вже від сім'ї. Його батько був лікарем-хірургом, і тверезий, практичний сенс багато в чому визначав атмосферу будинку. Заняття природничими науками ще більше сприяли формуванню у Г. Бюхнера переважно матеріалістичної системи переконань. Утім, реалістичне начало як у художній творчості, так і в епістолярній досить часто поєднується у нього з романтичним струменем.

Про літературні смаки та естетичне кредо Г. Бюхнера можемо судити з його поодиноких листів до К. Гуцкова та з окремих висловлювань, уміщених у листах до рідних.

К. Гуцков – відомий німецький письменник, у 1830-ті роки тісно пов'язаний з рухом «Молода Німеччина». У цей час він редагував додаток до газети «Фенікс». К. Гуцков взяв надзвичайно дієву участь у літературній долі Бюхнера-початківця, опублікувавши його драму «Смерть Дантона». Звертаючись до К. Гуцкова з проханням прорецензувати п'єсу, Г. Бюхнер демонстрував типову для письменника-початківця скромність, а водночас крайню вимогливість до самого себе: «О самом произведении могу сказать Вам лишь одно: несчастные обстоятельства заставили меня написать его в спешке, самое большее за пять недель. Говорю это, чтобы смягчить Ваше суждение об авторе, но не о самой драме. Не знаю, что мне с ней делать; знаю только, что у меня есть все основания краснеть перед историей; утешаюсь мыслью, что все поэты, за исключением Шекспира, склоняют голову перед историей и природой, как пристыженные ученики» (Бюхнер, 1972: 289).

Водночас цей лист є ілюстрацією натури митця, який ніколи не втрачав почуття власної гідності: «Тон этого письма может показаться вам странным, но поймите, что мне легче просить милостыни в лохмотьях, чем подавать прошение во фраке; легче сказать с пистолетом в руке: «La bourse ou la vie!» – чем прошептать дрожа-

щими губами: «Да вознаградит Вас бог» (Бюхнер, 1972: 289). Пізніше, дізнавшись про реакцію К. Гуцкова на п'єсу, Г. Бюхнер писатиме в листі: «Гуцкова я читал и, к радости своей, заметил, что не склонен к честолюбию» (Бюхнер, 1972: 298).

К. Гуцков опублікував п'єсу, щоправда, в дещо спотвореному вигляді. «...Издатель злоупотребил моим разрешением внести некоторые изменения в текст» (Бюхнер, 1972: 310), – писав автор в одному з листів. Дійсно, як зауважує А. Карельський, перша публікація «Смерті Дантона», яку здійснив К. Гуцков, украй багата на купюри та правки, зроблені з цензурних міркувань (Карельський, 1972: 377). У статті, присвяченій пам'яті Г. Бюхнера і надрукованій в журналі «Франкфуртський телеграф» у червні 1837 року, К. Гуцков писав про першу публікацію драми так: «Его Дантон доставил мне немало хлопот, ибо вещи, которые Бюхнер там написал, выражения, которые он себе позволял, в нынешних условиях не могли быть напечатаны. Дух санкюлотства бушевал в этой драме, «Декларация прав человека» шествовала по ее страницам, увенчанная розами, но нагая... Поэтическую флору книги образовывали цветы полевые и ртутные: первые рассыпала его фантазия, вторые – его дерзкая сатира. Чтобы не доставить цензору удовольствия кромсать драму, я взял эту миссию на себя и ножницами добровольной цензуры обрезал буйный демократизм этой поэзии. Тут только я почувствовал, что именно эти обрезки, принесенные в жертву нашим нравам и обстоятельствам, были лучшей и оригинальнейшей частью целого... Подлинный «Дантон» Бюхнера еще не появился. Мы знаем пока только скудный остаток, руину, стоящую мне огромных душевных мук» (цит. за: Бюхнер, 1972: 378).

І за формою, і за змістом ця п'єса не вписувалася ні в один з існуючих у той час літературних напрямів. Г. Бюхнер сміливо заперечив німецький романтизм: його головні герої, Дантон і Робесп'єр, замість пафосних монологів виголошують непристойні жарти й відвідують куртизанок. Ще менше Г. Бюхнеру імпонували традиції драми-хроніки, з широким історичним фоном і хронологічною послідовністю подій. «Смерть Дантона» – це не монолітна п'єса, а швидше фрагменти, яскраві замальовки з життя історичних персонажів. Згодом таку манеру письма назвуть експресіоністичною, проте в ХІХ столітті про експресіонізм ще ніхто не мав уявлення. Незвичним був і сам погляд Г. Бюхнера на історичну перспективу. Він писав про однаковість людських дол, про невідворотність подій, про диявольський фаталізм історії. Особистість в історичному процесі, за Г. Бюх-

нером, не означає нічого. Невипадково його найвні герої, які вірять у те, що можуть щось змінити, гинуть першими, як-от Дантон, який завершує своє життя на гільйотині.

У листі до рідних Г. Бюхнер так коментував ситуацію з виданням п'єси: «Должен сказать вам несколько слов о моей драме. Прежде всего, издатель злоупотребил моим разрешением внести некоторые изменения в текст. Почти на каждой странице одно выпущено, другое добавлено, и почти всегда так, что произведение в целом очень от этого страдает. Иногда смысл совершенно искажен, или вообще получилась полная бессмыслица. Кроме того, книга пестрит отвратительнейшими опечатками. Корректуры мне не присылали. Прибавили пошлый подзаголовок, а на книге поставили мое имя, хотя я категорически запрещал и не поставил его даже в рукописи. Кроме того, корректор приписал мне несколько таких мерзостей, которых я в жизни не сказал бы» (Бюхнер, 1972: 297).

Власне, сам Г. Бюхнер добре усвідомлював крамольний характер свого твору. У листі до К. Гуцкова він констатував: «Хорошо бы всей нации поголодать вместе со мной. Выпал бы хоть один неурожайный год – на все, кроме конопли, – дело сразу пошло бы веселее: уж мы бы сплели пеньковый канат толщиной с хорошего питона. А пока мой Дантон – тонкий шелковый шнурок, муза моя – переодетый палач» (Бюхнер, 1972: 291).

У листі до рідних від 5 травня 1835 року письменник чітко описує творчий метод, яким послуговується. Маючи на увазі вихід у світ п'єси «Смерть Дантона», він писав батькам: «На тот случай, если она попадется вам на глаза, прошу вас помнить и учитывать при оценке, что я должен был соблюдать историческую истину и показать деятелей революции такими, какие они были: со всей кровью, распутством, энергией и цинизмом» (Бюхнер, 1972: 293). Очевидно, критикуючи романтичний погляд на історію, митець наголошував: «Я рассматриваю свою драму как историческое полотно, которое должно точно соответствовать оригиналу...» (Бюхнер, 1972: 293).

Подібні коментарі присутні й у листі до рідних від 28 липня 1835 року. «Что же касается так называемой безнравственности моей книги, – писав Г. Бюхнер, – то тут я могу ответить: драматург, с моей точки зрения, не что иное, как историк, но превосходит последнего, так как воссоздает для нас историю, непосредственно переносит нас в жизнь того времени, предлагая не сухой пересказ, а характеры вместо характеристик и образы вместо описаний. Высшая задача

драматурга – подойти как можно ближе к историческим событиям. Его произведение не должно быть ни нравственнее, ни безнравственнее самой истории. Господь создал историю не для чтения молодых девиц; не следует обвинять и меня в том, что моя драма тоже для этого не годится. Не могу же я сделать из Дантона и из бандитов революции идеальных героев! Если они распутничали, то и я должен был изобразить их распутниками; если они были безбожниками, то и у меня они должны были говорить как атеисты. В пьесе встречается несколько неприличных выражений; но вспомните, каким непристойным языком говорили в то время, – это же известно всему миру. Речь персонажей моей пьесы – лишь слабый отзвук действительности. Можно упрекнуть меня разве лишь в том, что я выбрал такой сюжет. Но это возражение давно опровергнуто. С этой точки зрения следовало бы осудить многие шедевры поэтического творчества. Поэт – не моралист, он задумывает и создает образы, оживляет прошедшие времена, а уж люди пусть извлекают из них уроки, как при изучении истории или наблюдении того, что окружает их в повседневной жизни. Если иначе подходить к делу, то нельзя изучать историю, потому что она рассказывает множество неприличных вещей; на улицу надо выходить с завязанными глазами, а то, чего доброго, увидишь что-нибудь непристойное; остается только кричать «караул», обвиняя бога в том, что он создал мир, где столько распутства и безобразия. Если же мне скажут, что художник должен показывать мир не таким, каков он есть, а каким он должен быть, то я отвечу, что не собираюсь вступать в соревнование с господом богом, который, уж конечно, создал мир таким, как он должен быть. Что же касается так называемых идеальных поэтов, то я нахожу, что они изображают почти что сплошь марионеток с розово-голубыми носиками и деланным пафосом, а не людей из плоти и крови, чьи радости и горести вызывают сочувствие, чьи поступки и дела внушают читателю восторг или отвращение. Одним словом, я за Гёте и Шекспира, но не за Шиллера. Разумеется, будет и неблагоприятная для моей драмы критика. Любое правительство постарается доказать с помощью продажных писак, что его противники – глупцы или безнравственные люди. Впрочем, я и сам вовсе не считаю свое произведение совершенным и с благодарностью приму критику, основанную на соображениях чисто эстетических» (Бюхнер, 1972: 298–299).

Керуючись тим естетичним принципом, Г. Бюхнер позитивно відгукувався про віршований збірник братів Штьоберів «Ельзаські картини» (1835),

хоча в цілому негативно ставився до романтичної літературної традиції. Згадуючи про вірші братів Штьоберів, які були написані в манері пізньоромантичної «швабської школи», а також про творчість Г. Шваба та Л. Уланда, Г. Бюхнер писав: «Легенди сами по себе очень хороши, но я не поклонник поэзии в духе Шваба и Уланда, да и всей этой группировки, обращающей свои взоры назад, в средневековье, потому что в настоящем эти люди никак не найдут себе места. Однако книжка вызывает у меня симпатию, и, если у Вас не найдется для нее доброго слова, прошу Вас лучше промолчать» (Бюхнер, 1972: 304).

Водночас Г. Бюхнер високо ставив домінування національного начала в романтичній літературі. Маючи на увазі твори Г. Шваба та Л. Уланда, найвидатніших представників «швабської школи», в листі до К. Гуцкова Г. Бюхнер писав: «Издание таких книг не лишено значения для Эльзаса: это одна из немногих попыток, на которые еще отваживаются некоторые эльзасцы, чтобы сохранить немецкую национальность, несмотря на французское гражданство, и не дать оборваться хотя бы духовным связям с прежней родиной» (Бюхнер, 1972: 305).

Г. Бюхнер доводив, що він перебуває поза будь-якими угрупованнями. Зокрема, в листі до рідних від 1 січня 1836 року він зазначав: «Впрочем, лично я вовсе не принадлежу к так называемой «Молодой Германии», литературной группировке Гуцкова и Гейне. Лишь полное непонимание общественных отношений в современной Германии заставляет этих людей думать, что литературные произведения, написанные на злобу дня, могут вызвать глубокую перемену в религиозном и социальном мышлении» (Бюхнер, 1972: 306). Утім, як зауважує А. Карельський, у цей час ім'я Г. Бюхнера не раз згадувалося у зв'язку з «Молодою Німеччиною», тим паче, що він був пов'язаний дружніми зв'язками з К. Гуцковом. Водночас письменник був досить далеким від представників цього угруповання, які на перший план ставили злободенність та публіцистичність літератури. Скептицизм Г. Бюхнера стосовно таких спроб «актуалізувати» літературу і з її допомогою вплинути на суспільне життя особливо загострився після невдачі, яку спіткало таємне товариство Бюхнера і Вайдіга. Водночас варто враховувати, що в листах до рідних Г. Бюхнер намагався пом'якшити свої політичні та моральні погляди і в даному випадку, швидше за все, відгукувався про представників «Молодої Німеччини» в більш осудливому тоні, ніж думав насправді (Карельський, 1972: 380).

Окреслюючи своє естетичне кредо, в цьому ж таки листі митець писав: «Я иду своей дорогой, мое дело – драма, не имеющая отношения ко всем этим спорам. Я изображаю своих героев в соответствии с законами человеческой природы и истории, и мне смешны люди, вменяющие мне в вину нравственность или безнравственность литературных персонажей. У меня на этот счет свое мнение...» (Бюхнер, 1972: 306).

Із листів відомо, що саме К. Гуцков дав Г. Бюхнеру можливість перекласти німецькою мовою дві драми В. Гюго (йдеться про п'єси «Лукреція Борджиа» та «Марія Тюдор»), які згодом були опубліковані Зауерлендером у шостому томі видання творів романтика.

Після смерті Г. Бюхнера саме К. Гуцков опублікував некролог у своїй газеті «Німецький телеграф», а в 1838 році надрукував там же більшу частину комедії «Леонс і Лена», а в 1839 році повість «Ленц», про яку митець згадував у листі від жовтня 1835 року: «Я разыскал здесь интересные сведения об одном несчастном поэте; звали его Ленц, он был другом Гёте и жил в Страсбурге, в то же самое время, что и Гёте. Впоследствии Ленц почти утратил рассудок. Я думаю напечатать статью о нем в «Дейче ревью». Одновременно собираю материал для сочинения на философскую или естественно-историческую тему. Еще некоторое время придется упорно поработать – и дорога будет мне открыта. Здесь есть люди, которые пророчат мне блестящее будущее. Ничего не имею против» (Бюхнер, 1972: 289). Як зазначає А. Карельський, ніде романтичне походження бюхнерівського романтизму не виявляється так прямо і повно, як у повісті «Ленц». Уся вона побудована на принципі апробації романтичних ідей, випробуванні на міцність: у найжахливішу хвилину свого життя, в передчутті близької духовної смерті, людина намагається вхопитися по черзі за всі романтично-ідеалістичні рецепти порятунку – і ні в одному з них не знаходить для себе опори (Карельський, 1972: 41).

Із листів стає відомо, що Г. Бюхнер розглядав літературну творчість і літературно-критичну діяльність, зокрема, як можливість отримати

засоби для прожиття. «О будущем не тревожусь. Во всяком случае, думаю, что смогу прожить на литературные заработки <...> Мне предложили писать критические статьи о новых произведениях французской литературы для еженедельника; за них хорошо платят. Я мог бы заработать гораздо больше, если бы стал тратить время на такие вещи, но я твердо решил не нарушать плана научных занятий» (Бюхнер, 1972: 292).

Останній лист Г. Бюхнера до нареченої дає підстави стверджувати, що він був автором трьох п'єс. «Самое позднее через восемь дней [я сдам] «Леонса и Лену» и еще две драмы в печать» (Бюхнер, 1972: 320), – писав він. Як зазначає А. Карельський, брат письменника Л. Бюхнер, який видав у 1850 році перше зібрання його творів, зі слів Мінни Егле, згадує там ще про одну драму, над якою працював Г. Бюхнер, – про драму про італійського письменника XVI століття П'єтро Аретіно. Рідні письменника, а також перші дослідники його творчості робили припущення, що чернетку цієї драми після смерті Г. Бюхнера знищила Мінна Егле з огляду на ніби то, на її думку, надто «аморальний» характер драми. І хоча питання про існування цієї п'єси залишається відкритим, низка німецьких дослідників вбачає низку дотикових точок в естетичних поглядах Г. Бюхнера та П. Аретіно. Тож зацікавленість Г. Бюхнера цією постановою, на думку А. Карельського (Карельський, 1972: 382), не викликає сумнівів.

Висновки. Як свідчить епістолярій, Г. Бюхнер сміливо заперечив німецький романтизм. Водночас він, як це прочитується з листів, високо цінував домінування національного начала в романтичній літературі. Епістолярна спадщина підтверджує, що водночас митець був далеким від представників угруповання «Молода Німеччина», які на перший план ставили злободенність і публіцистичність літератури. Листи демонструють скептицизм Г. Бюхнера стосовно спроб «актуалізувати» літературу і з її допомогою вплинути на суспільне життя. Цінність кореспонденцій письменника полягає в тому, що вони тлумачать його творчий метод, який виявився куди ближчим XX століттю, аніж століттю XIX.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюхнер Г. Пьесы. Проза. Письма. Москва : Искусство, 1972. 384 с.
2. Карельский А. Георг Бюхнер. Бюхнер Г. Пьесы. Проза. Письма. Москва : Искусство, 1972. С. 3–72.
3. Карельский А. Комментарии. Бюхнер Г. Пьесы. Проза. Письма. Москва : Искусство, 1972. С. 321–384.

REFERENCES

1. Byuhner G. P'esy. Proza. Pis'ma [Plays. Prose. Letters]. Moskva: Iskusstvo, 1972, 384 p. [in Russian].
2. Karel'skij A. Georg Byuhner [Georg Buchner]. *Byuhner G. P'esy. Proza. Pis'ma [Plays. Prose. Letters]*. Moskva: Iskusstvo, 1972, pp. 3–72 [in Russian].
3. Karel'skij A. Kommentarii [Comments]. *Byuhner G. P'esy. Proza. Pis'ma [Plays. Prose. Letters]*. Moskva: Iskusstvo, 1972, pp. 321–384 [in Russian].